

A tiszai fahajók emléke

Lovasvontatás a Tiszán (Chiovini Ferenc rajza)

A tavaszt játszó csodálatos októberi reggel a szabadba csalt. Ki a Tisza partjára. A part mellvédjének dőlve habzsolom szememmel az ezerszer látott édes képet: a Tószeg felé lágy vonalban elhajló kanyar ködbe vesző táját s a túlsó part mentén, a háború pusztítása után újra sarjadt szalagerdőt. Olyan most, mint a boldog gyermekkor tündérmeséinek aranyerdeje. Aransárga lombja szinte ég, ragyog, tündöklök, ahogy átsüt rajta a reggeli nap. Milyen pazarul áradó szépség mindenütt!

De a Tisza mintha rosszkedvű volna. Megapadt, sötétzöldre tisztult vize álmosan, fáradtan, kelletlen ténfereg egyik hajlattól a másikig. Az ember el se tudja hinni, hogy ő az aki, mikor a tavasz bontogatja a parti erdők rügyeit, olyan tengert varázsol egy szép reggelre a Szandai-réten, hogy csak a gulyaitató gékje, meg valahol 1 messze, a horizonton a tószegi nyárfák ködlő koronái látszanak ki belőle. Ahogy végig nézek rajta, ameddig lehet, hirtelen megérezem rossz kedve okát: elhagyott, üres, árva, magános, mint egy elmerengő özvegy, aki magába roskadva múltján borong.

Azon a múlton, amikor még ő volt az Alföld egyetlen, legkönnyebben járható, legolcsóbb s legmegbízhatóbb útja. Attól kezdve, hogy pozdorjává tördelte hátán a jeget a duhaj tavaszi ár, szilajon pergetve-forgatva a partoktól elszagगतott tutajszálakat, vagy olykor még a rossz helyen telelő hajót is, egészen addig, míg újra jégpáncél fogta rabságba, zajlott rajta az élet. Egyik fahajó a másik nyomában szántotta a vizet, de különösen aratástól kifagyásig szüntelenül, mondhatni: éjjel-nappal rajzott rajta a büszke búzás hajók kifogyhatatlan serege.

Az egyiket lihegve vánszorgó gyalogvontatók vonszolták fölfelé teher alá, a másikat a parti suhát tipró-taposó, tördelő vontatólovak. Dobogott lábuk alatt a part, recsegett ropogott a lovaskötél-tördelte ág, pattogott a kocsisok ostora, vidám kurjongatásokat, nógatásokat vert vissza a sosem alvó visszhang, meg a preznyák-lovon ülő legény busongó énekét. Később, ennek a századnak az elején már bérbe fogadott gőzösbe kapaszkodott egyszerre öt-hat természetes fahajó, majd meg kehes motorosokba. De olyan hajók ám, hogy volt közöttük nyolcvan vagonos is; Mint például a szegedi Tóth Ferencé, amelyet a millenáris kiállításon bámult meg a pesti nép, meg akik odacsődültek akkortájt. De még itt nálunk is, mikor híre futott, hogy „errefelé gyűn a Kossuth Lajos”, (mert így hívták a híres hajót), „a nípek a Tisza alá szaladtak”, hogy megbámulják ezt a nem minedennapi hajócsodát.

Hát egyszóval, ez így volt hajdanán, azaz, hogy egészen az első világháború végéig. De nem is lehetett másképpen, mert ki vállalkozott volna tengelyen szállítani búzát ott, ahol egy utazó-szekeret nyolc-tíz ökörral tudtak csak tovább mozdítani a „csinált” úton még az elmúlt század közepén is. Hiszen, ha amolyan igazi jókedve kerekedett a Tiszának, akinek akkor még nem lábatlankodtak nagyúri mivolta előtt a gáta, olyan tengert játszott, hogy akinek kedve tartotta, Szolnokon ült ladikba s Nagyváradon köthetett ki.

Aztán meg nem olyan volt ám a partja, mint manapság, amikor két háborútól megnyomorított partmenti falvak, városok törték-vágták-pusztították el mellőle a hajdani erdőket, csalitokat, ligeteket, s tették pusztává a hajdan erdőfedte partokat, hanem végestelen végig kísérték őt a nyár-, a mocsári tölgy- meg az égerfaligetek, erdők. Két oldalán sokszor harminc-negyven kilométer szélesre hízott hatalmas lápvilág átjárhatatlan s bevehetetlen birodalma végtelenkedett. Szökött katonák, üldözött jobbágyok, hazája, faluja-, háza-, családja vesztett hajdúk, betyárok, útonálló, rosszbanjáró emberek védelme és menedéke. Egyúttal azonban utasemberek réme, melyet úgy kerültek, mint a pokoltornácát.

De meg aztán amúgy is legfeljebb csak lóháton lehetett volna megtaposni, megúsni, meggázolni ezt vad világot, de erre még III. Mohamed török császár, a világ és minden igazak ura sem szívesen vállalkozott volna. Pedig hát őt, ha kívánja, még ölben is átmenti 6 000 testőre, akikkel a nem egészen jól sikerült mezőkeresztési ütközet után szolnoki várába szállt

A tiszai fahajók emléke

Írta: Betkowsky Jenő

2021. május 19. szerda, 10:17 - Módosítás: 2023. november 15. szerda, 18:23

pihenni.

De hallgassuk csak meg, hogy ír erről Istvánffy nyomán Gorove László a „Tudományos gyűjtemény” 1820. évi folyamában.

„A' Szolnoki várban a' kövér Török Tsászár vastag tagjait ki pihentette, és meggyőztetése után elég oka lévén a' búslakodásra egy néhány napokig tartott mulatása között magát ki szellőzte és kedvére heverészett, azután Test-őrző és másféle seregeit a szárazon Szerbia felé megindítván, maga a személyéhez tartozó kísérellel, Barátival és Vezérjeivel két evedzős hajótskára szállott, és úgy evedzett le a Tiszán Titelig, a'honnan könnyű volt nékie Belgrádba eljutni.”

Így a hatalmas padisah! Szívesen szellőztette vastag tagjait ő is az evedzős hajótskában, semmint hogy éhes szúnyogok s még éhesebb szegénylegények csipkedjék meg. Nem tudom, büszke volt e az öreg Tisza erre a magas kitüntetésre.

Hogy mekkora fahajóhad sürgött-forgott alá s fel a Tiszán, már az is mutatja, hogy csak magában Szolnokon még az első világháború idején is több, mint harminc fahajó dolgozott. A tiszamenti falvakban rekvirált, fölvásárolt gabonát fuvarozták Szolnokra, ahonnan aztán vasúton szállították tovább.

Szolnok fontos tiszai kikötő volt már a múlt századokban is. Kirakodó és szétosztó helye a máramarosi bányákból érkező kincsnak, a sónak. A Tisza parton, a mai református parókia alatt kezdődve álltak a sóraktárak, s innen vitték tengelyen szerte az országba a drága sókockákat. A város jelentősége igen nagyot nőtt, mikor 1847-ben megépült a vasút Pesttől idáig. Egyszerre központjává lett a tiszamelléki búzakereskedelemnek. Fölülről ereszkedve, alulról meg vontatva igyekeztek Szolnok felé a fahajók, hozván hatalmas hombáraikban a tiszamenti nagy uradalmak, az egri érsekség, a szatmári káptalan, meg a többi civil birtok, parasztság, sőt az egyszerű földművesek gabonáját is, melyet az egymással versengő pesti cégek vásároltattak össze a szenzálokkal, s rakattak a nyárra kibérelt s a partok mentén faluról falura ereszkedő búzás hajókra.

Ahol ma a szolnoki elevátor áll, ott volt a búzás hajók kikötője. A kirakodó munkások „bandái” várták már a hajókat, gyakran meg a hajók a kirakodókat, mert annyi volt a munka, hogy alig

győzték. Ha ömlesztve jött a búza, még asszonyok s gyermekek is dolgoztak benn a hajókban, zsákokba lapátolták a búzát. A kilencszázas évek elején egy élelmes vállalkozó géperező felvonót szerelt a partra, s úgy vontatta föl a parton álló mázsáló-házhoz a búzával telt zsákokat.

Az itt partra került búza nagy részét az akkor még nem messze onnan, a Tisza partján működő Hungária gőzmalom dolgozta fel, a többit meg vasúton a pesti malmokba vitték. Nagy csapás volt a tiszai hajósgazdákra az, hogy ez a hatalmas malom 1905-ben egy három napig dühöngő tűznek esett áldozatául. Még a fővárosból is jött segélyvonat néhány század katonával, de segíteni nem tudtak.

Gyakran akkora volt a hajóhiány, hogy még tetejetlen hajókra is pakoltak búzát, ami csak végső szükség esetén történhetett, s vízhatlan ponyvákkal takargatták le a rakományt.

Az a harminc-egynéhány hajó majdnem 300 szolnoki családnak adott kenyeret az egész esztendőre, mert hajón, pláne búzás hajón dolgozni biztos kenyeret jelentett az egyszerű hajósebernek, s vagyont a kormányosnak, hogy a gazdákról ne is szóljak. A hajósgazdák a város legtekintélyesebb polgárai közé tartoztak. Mindnek háza, gyakran földje is volt. Egy nagy tölgyfa-hajó felért egy emeletes házzal értékben. A hajókormányosi állás is irigyelt pozíció volt. Hogyne, hiszen megesett igen gyakran, hogy egyetlen fuvarnál a kormányos megkeresett egy vagon búzát. De csengett is a pohár, harsogott a nóta, vónószakadtig dolgozott a cigány a Tiszamentén virágzó hajóskocsmákban, melyeknek ma már csak a nevük maradt meg. Szolnokon is volt a híd körül négy hajóscsárda. Kettő még ma is megvan, de lakóházzá, vagy egyszerű boltocskává szelídítve. Téli napokon, mikor a hajók kifagyva teleltek valahol messzi partokon, vagy itthon a mai folyamtermérségi telep partja alatt, a híres Olasz-kocsmába gyűltek napról-napra a hajók kormányosai, kezükben hozva az elmaradhatatlan kormányosi jelvényt: a tajtékipipát mint király a jogarát.

De nemcsak búzát fuvaroztak fahajóink, hanem mindent, amit érdemes vagy muszáj volt hajóra rakni. Fölmentek Tokajig az ottani pompás kőért, hogy legyen mivel kirakni a partokat ott, ahol a víz nagyon szaggatta, hozták Kesziből a gyönyörű hófehér kavicsot, a tiszafüredi Varnyas-laposról a legfinomabb homokot, ami nélkül nem lehetett valamirevaló házat építeni Szolnokon, de még Szegeden sem. Bizonyosága, hogy még onnan is felvontatták majd 300 kilométerre a füredi homokra éhes hajót. Fahajón fuvarozták a partok védelmére szolgáló rőzsekolbászokat. Martfűről a gátak borítására szolgáló téglát, amely olyan betyár rakomány volt, hogy ha nagy eső érte úton a téglával megpakolt tetejetlen hajót, s ha nem akarták, hogy elüljenek, ki kellett dobálni a vízzel teleszopódott téglák egy részét, ők hozták ősszel a partmenti falvak, gazdaságok cukorrépáját, szénáját, szalmáját, sőt dohányát is. Mikor a

A tiszai fahajók emléke

Írta: Betkowsky Jenő

2021. május 19. szerda, 10:17 - Módosítás: 2023. november 15. szerda, 18:23

dohányát felrakó kiscgazda maga is felült mellé, sose egyedül tette, hanem egy 8—10 literes demizsonnal társultan úgyannyira, hogy a szolnoki dohánybevéltőben már messziről meghallották, hogy dohánynal jön a hajó, mert olyan nótázás verte föl a környéket. Ha meg egyéb dolguk nem akadt, vágásra bérelt árterületek kitermelt öreg fűz- meg nyárfatörzseit „fuharozták” haza. Itt rakták őket az egykori Leventeotthon sarkán, ahol 30—40 évvel ezelőtt még 3—4 öllel szélesebb volt a part, s árulták az olcsó tűzrevalót, akinek kellett.

Nem is lett volna itt semmi baj, ha a MFTR meg a fürgén szaladozó teherautók nem indítottak volna visszaverhetetlen rohamot a tiszai fahajók ellen. Ezek, szegények, nem igen képviseltek nagyobb gyorsaságot a vízen, mint ökrösfogat a szárazon, s ezzel bizony ma már nem lehet kiállni a versenyt. Ezért történt, hogy a második világháború végén visszavonuló németek által egytől egyik felrobbantott, vagy elsüllyesztett fahajók közül többé egy sem támadt életre. Ott korhadoznak a folyó mélyén, vagy kerültek tűzre azok, melyeknek roncsait napvilágra tudták hozni. Ma már nincs fahajó a Tiszán, s többé nem is lesz. Ezért ilyen borongós a Tisza így őszidején.

Megjelent a Múzeumi Levelek 5. számában, 1961-ben (Kaposvári Gyula szerk.).

A szolnoki Damjanich János Múzeum Könyvtárának engedélyével.